

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-1-36-41>

 <https://orcid.org/0000-0002-1894-3141>

ГАЛУС Олександр

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи,
професор катедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
e-mail: aleks.halus@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0002-6026-2614>

РОМАНИШІНА Людмила

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка катедри педагогіки,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
e-mail: romanyshyna43@ukr.net

УДК 37.016:811:377.8(045)

РОЛЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У ХХІ ст. інформація почала набувати нових функцій: від вдосконалення техніки і технологій, запровадження штучного інтелекту до критичного мислення людей. У цьому контексті важливо у людини розвивати критичне мислення – здатність до ухвалення ретельно обміркованих та незалежних рішень.

Проаналізовано сутність та роль критичного мислення у професійній підготовці здобувачів вищої освіти. Наведено прізвиська науковців, які у своїх працях досліджували сутність, особливості та властивості критичного мислення людини.

Акцентовано увагу та сутність критичного мислення як процесу, за допомогою якого розум людини опрацьовує інформацію з метою досягнення, продукування ідей або розв'язання проблеми.

Схарактеризовано основні властивості критичного мислення особистості: усвідомленість, самостійність, рефлексивність, самоаналіз, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самоорганізованість.

Ключові слова: вища освіта; здобувач вищої освіти; інформація; критичне мислення; властивості критичного мислення.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства у ХХІ ст. спричинив значні зміни щодо одержання, використання та обробки інформації. Інформаційні потоки роблять значний вплив на функціонування управлінських, педагогічних систем: при входженні вони їх дестабілізують на першому етапі, іде перерозподіл інформаційних потоків по структурних підрозділах систем на другому етапі, настає відносний стан стабілізації систем на третьому етапі (системи самоорганізуються, йде подальший їх розвиток на вищому рівні функціонування).

«Розвиток інформаційного суспільства та високотехнологічної економіки потребує масової вищої освіти, вимагає від кожної сучасної людини високого рівня освіченості та здатності до критичного мислення» (Стратегія розвитку, 2022, с. 19).

Інформаційні потоки вимагають переосмислення змінної реальності, сприйняття почуття нового, здатність до відповідальної та самостійної дії у змінюваній ситуації, а цього неможливо досягти простою сукупністю теоретичних знань, практичних умінь та навичок.

На світовому ринку освітніх послуг відбувається конкурентна боротьба між країнами за лідерство у розвитку фундаментальних та прикладних досліджень. Щоб вистояти у цій боротьбі, необхідно підвищують загальний рівень освіченості не лише еліти, але й громадян країни. Всі працівники повинні мати змогу якісно освоювати наукові досягнення й ефективно працювати зі складною технікою і технологіями.

Тому людина, орієнтуючись на сьогоденні виклики, мусить уміти самостійно визначати проблему (суперечність, протиріччя) та знаходити шляхи її розв'язання. А це досягається розвитком типом мислення, який слід формувати. Саме критичне мислення – це і є той тип мислення, що забезпечує самостійні та відповідальні дії, а також характеризується самовдосконаленням, рефлексивністю, самоаналізом, самостійністю, цілеспрямованістю та ін.

Інформація почала набувати нових функцій: від вдосконалення техніки і технологій, запровадження штучного інтелекту до необхідності розвитку критичного мислення людей. У цьому контексті важливо у здобувачів вищої освіти розвивати критичне мислення – здатність до ухвалення, прийняття ретельно обміркованих та незалежних рішень.

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки зазначено: «Заклади освіти повинні диверсифікувати освітні пропозиції та оновлювати зміст освіти з метою задоволення зростаючих потреб у розвитку інноваційного та критичного мислення, підприємницьких та лідерських навичок, розвивати гнучкі освітні

траєкторії на основі студентоцентрованого підходу» (Стратегія розвитку, 2022, с. 18).

Найбільш доречним у цьому контексті є визначення поняття «критичного мислення» Д.Х. Кларком, А.У. Бідлом, які зазначали, що критичне мислення – це процес, за допомогою якого розум опрацьовує інформацію з метою осягнення або продукування ідей або розв'язання проблеми.

Ідеї зародження та розвитку наукового критичного мислення відображені у працях американських психологів Вільяма Джемса (1842–1910) та Джона Дьюї (1859–1952). Започаткування практики навчання критичного мислення, зокрема дітей, належить американському філософу Метью Ліпману (1923–2010), який вважав за необхідність навчання розумних громадян, а не просто раціональних. На думку Річарда Пола та Лінди Елдер головним капіталом буде обробка інформації, а не сама інформація (Paul & Elder, 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження критичного мислення відображено у працях зарубіжних учених: Джона Дьюї, Девіда Кластера, Метью Ліпмана, Річарда Пауль, Стівена Брукфілда, Дайани Халперн, Артура Бідла, Девіда Кларка, Роберта Енніса, Стівена Норріса, Едварда Глассера та ін. Серед українських учених проблемі розвитку критичного мислення приділено у працях Василя Козири, Тетяни Воропай, Олени Пометун, Сергія Терна, Олександра Тягла, Маргарити Козир та ін.

У працях зазначається, що запорукою науково-технічного і суспільного прогресу, які забезпечують демократичні засади суспільств, є розвиток критичного мислення громадян.

Мета дослідження полягає у висвітленні ролі критичного мислення для здобувачів вищої освіти у їх професійній підготовці, майбутній діяльності та у повсякденному житті.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було використано низку наукових методів, зокрема, аналіз літературних джерел для з'ясування теоретичного аналізу ролі і сутності критичного мислення для професійної діяльності менеджерів освіти; систематизація, порівняння та узагальнення інформації.

Виклад основного матеріалу. Тлумачень поняття «критичне мислення» багато і вони різні. Зокрема С. Терно вважає, що «Критичне мислення – це і є той тип мислення, що забезпечує самостійні та відповідальні дії, а також характеризується самовдосконаленням» (Тягло, 2008, с. 4). За визначенням сутності цього поняття за-

сновник Інституту Критичного мислення Метью Ліпман вважає, що критичне мислення є кваліфікованим (досвідченим, майстерним), відповідальним мисленням, що виносить правильні судження, тому що (а) засноване на критеріях, (b) само себе виправляє (самовдосконалюється) та (c) враховує контекст (Ліпман, 2006, с. 3). Критичне мислення, на думку М. Ліпмана, складається з навичок (обґрунтованого судження, розкриття альтернатив і можливостей, також продуктивності у формуванні та сприйнятті ідей; всього він наводить 30 навичок), а також певних диспозицій (переконання у необхідності самокорекції методу дослідження, увага до процедури дослідження; врахування інших точок зору; готовність бути критичним не лише по відношенню до інших, але й до себе – все це у комплексі М. Ліпман називає «відданість дослідницькому духу») (Ліпман, 2006, с. 20–21).

Критичне мислення як основа методологічних знань сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків, формуванню проблеми (суперечності), висуненню гіпотез, як уміння в критичному розмірковуванні (Терно, 2012). Головним підсумком критичного мислення є судження як форма мислення, в якій засобами ствердження чи заперечення розкриваються зв'язки предметів з їх ознаками або відношення між предметами.

Аналізуючи сутність критичного мислення важливо проаналізувати його властивості, серед яких вчені виділяють усвідомленість, рефлексивність, самоаналіз, обґрунтованість, цілеспрямованість, контрольованість, самоорганізованість, самостійність людини.

Щодо *усвідомленості*, то, зазвичай, це поняття розуміють як безперервне відстеження поточних переживань, тобто стан, в якому суб'єкт фокусується на переживанні теперішнього моменту, не занурюючись у думки про події минулого або майбутнього. Суб'єктивні переживання особистості можуть сприйматися нею безпосередньо, і приймаються як такі. При цьому людина усвідомлює власні розумові дії та зосереджує пильну увагу до них. У цьому контексті важливо здобувачеві вищої освіти усвідомити проблему (як наявність певних суперечностей, протиріч) та мотивації щодо необхідності її розв'язання. Виконуючи наукове дослідження, студент вирішує визначену проблему, тому її усвідомлення є запорукою успішного наукового пошуку. Усвідомлюючи власні розумові дії, студент спроможний цілеспрямовано змінювати обставини, способи діяльності, свої знання, уміння і навички, потреби і здібності, які

так важливі у майбутній професійній діяльності.

Усвідомлення як фундамент мисленнєвого процесу, постає підґрунтям активності і самостійності особистості у досягненні поставленої мети (цілеспрямованості). На заняттях з дидактики вищої школи студентам пропонуємо розглянути положення для дискусії на предмет погодження чи його заперечення: «Педагог, використовуючи активні форми і методи навчання може заактивізувати освітній процес учнів. Проте не всі усні проявлятимуть самостійність. Самостійність у процесі навчання проявлятимуть учні, які працюватимуть за запропонованим алгоритмом учителя, наприклад: план характеристики літературного героя, алгоритм розв'язання задачі, використання запропонованих учителем методів дослідження тощо. Лише окремі учні запропонують оригінальні нестандартні рішення – творчий підхід, не пов'язаний із запропонованим алгоритмом учителя. Доречно при цьому навести дидактичну аксіому: не кожне активне мислення учня є самостійним, не кожне самостійне мислення є творчим, проте шлях до творчості пролягає через активність і самостійність учня». Усвідомленість реальних дій сприяє розвитку рефлексивності (внутрішньому самоаналізу), контрольованості та самоорганізації. Усвідомленість як властивість критичного мислення виявляється в інтерпретації, групуванні та систематизації знань, у самостійному їх застосуванні.

Наступною властивістю критичного мислення є *рефлексивність*. Рефлексія ученими розглядається як форма теоретичної діяльності людини, як принцип людського мислення, як предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання; як процес самопізнання, що розкриває внутрішню будову і специфіку світу людини. «Reflecto» у перекладі з латини – «повернення назад», з французької «reflexio» – «обдумування, роздуми». «Рефлексія – це форма активного аналізу та осмислення різних змістів свідомості, діяльності, спілкування» (Кравчина, 2022, с. 40). У цьому контексті важливим є процес самопізнання суб'єктом власних внутрішніх станів. Аналізуючи свою об'єктивно предметну або внутрішньо сконструйовану позицію по відношенню до певної дії або вчинку, студент усвідомлює свої можливості та здібності. З позицій освітньої діяльності рефлексія виконує контрольну функцію: контроль за діями та власними емоційними станами і пізнавальними процесами.

Рефлексія як внутрішній *самоаналіз* дозволяє зберегти самотність людини, її

індивідуальність в різних сферах життєдіяльності. Взагалі, самоаналіз тлумачиться як «вивчення людиною самої себе, прагнення пізнати свій внутрішній світ, як спроба проникнути у глибини своєї власної психіки» (Лич, 2021).

Американська психоаналітик Карен Хорні (1885–1952) зазначає, що самоаналіз, з одного боку, це важкий, поетапний процес, може бути болісним та неприємним процесом, що потребує всю доступну конструктивну енергію. А з іншого боку, є ряд психологічних чинників, що роблять самоаналіз бажаним (сприяє зростанню внутрішньої сили, впевненості у собі, прояву власної ініціативи, сміливості, наполегливості тощо) (Хорні, 2018).

Людина, самоаналізуючи власні вчинки, події, дає їм самооцінку. «Самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком; вияв оцінного ставлення людини до себе; є результатом передусім розумових операцій – аналізу, порівняння, синтезу» (Гончаренко, 1997, с. 296). Отже, самоаналіз є важливим інструментом, який допомагає визначити власні цілі та досягнути їх. Він сприяє розвитку рефлексії, дозволяючи переглядати свої дії, виправляти помилки.

Рефлексія та рефлексивність, як здатність до внутрішнього самоаналізу, породжує таку властивість критичного мислення як *обґрунтованість*. Обґрунтованість передбачає застосування критичного аналізу знання і низки методів пізнання та виявляє межі достовірності процесу, стану або явища. В основі обґрунтованості лежить переконання, якого дотримується студент у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Переконання розглядається як «...основна моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, на світогляді» (Гончаренко, 1997, с. 257).

Щодо *цілеспрямованості* як властивості критичного мислення, то її розглядають як «... прагнення до певної мети, підпорядкованість їй дій, думок і т. ін.» (Словник, 1980, с. 228). Як приклад, на заняттях з психології управління студентам доводимо, що цілеспрямованість (цілепокладання) є початковим етапом зміни суб'єктом управління об'єкта. Тут доречними для майбутніх менеджерів освіти є процеси прогнозування, проектування, моделювання процесу або зміни стану. Це забезпечує успішність, прогностичність результатів управлінського впливу. Проте цілеспрямованість розглядається як психологічна якість особистості. Саме наявність інтересу → потреби →

мотиву (як усвідомленої потреби) → мотивації (як сукупності мотивів) → волевих зусиль (боротьба мотивів) → досягнення цілі (мети). На завершальному етапі управління здійснюється аналіз, оцінювання і оцінка управлінських впливів щодо зміни об'єкта управління відповідно до еталону, стандарту. Іде процес корегування, зворотного зв'язку, порівняння із вихідним станом об'єкта управління, приймаються відповідні управлінські рішення щодо наближення отриманого результату до бажаного. Як справедливо стверджує С. Терно «Цілеутворення передбачає самостійність та рефлексивність, напрацювання планів без обґрунтованості, контролюваності та самоорганізованості неможливо, адже створення плану слід обґрунтувати, а його виконання слід контролювати і коректувати» (Терно, 2011, с. 43).

В основі *контрольованості* як наслідку рефлексії і властивості критичного мислення лежить контроль. Контроль покликаний привернути пильну увагу до процесу розмірковування та співвіднесення його з цілями, цінностями та нормами.

Самоорганізованість як риса характеру людини виступає заключною властивістю критичного мислення. Самоорганізацію варто розуміти як регульовану поведінку людини за відсутності зовнішніх упорядкованих впливів. Її регуляторами виступають внутрішні, глибинні структури свідомості людини. Йдеться про здатність людини самостійно організувати свій освітній процес, спрямовувати самоосвіту у контекст формування особистих та професійних якостей.

Важливою властивістю критичного мислення є *самостійність мислення*, як вміння людини ставити і розв'язувати нові завдання, при цьому не користуючись допомогою зі сторони. На думку американського філософа, психолога і реформатора освіти Джона Дьюї критичне мислення людини сприяє розвитку її свободи: «Істинна свобода, говорячи стилі, інтелектуальна, вона базується на вихованій силі думки, на умінні «повертати речі з усіх боків», розумно дивиться на речі, судити, чи є в наявності потрібна для розв'язання кількості та якості доказів, а якщо ні, то де їх шукати» (Філософський словник, 2002, с. 181; Терно, 2011, с. 29).

Як риса особистості самостійність проявляється в умінні набувати нових знань, умінь і навичок, в оволодінні новими методами і засобами пізнавальної і практичної діяльності. На підставі розвинутих волевих зусиль здобувач вищої освіти спроможний використовувати та вирішувати професійні та життєві проблеми, що в свою

чергу сприяє розвитку його рефлексивності (внутрішньому самоаналізу) та цілеспрямованості.

Самостійність мислення здобувачів освіти виступає необхідною умовою самостійних та відповідальних дій, тому рефлексія (самопізнання, самовдосконалення, критичне переосмислення власної діяльності) посідає особливе місце у навчанні. Можна вважати, що самостійність людини є результатом прояву і підсумком усіх властивостей її критичного мислення.

З відомих причин заклади освіти змушені переходити на дистанційну форму навчання, яка передбачає вивчення значної кількості початкового матеріалу студентами самостійно. Це досить відповідальний момент: чи спроможний сьогодні студент оволодіти значний масив інформації? Тому загальноприйнято вважати, що студент повинен вміти здійснити генералізацію навчального матеріалу (виділити головне від другорядного). Важливою потає роль викладача як фасилітатора, здатного допомогти студенту у виділенні головного, суттєвого. У процесі викладання навчального матеріалу викладачу необхідно його чітко структурувати.

Про роль критичного мислення для здобувачів вищої освіти можна проаналізувати на підготовці майбутніх менеджерів освіти. Для прикладу це можна відобразити при прийнятті менеджерами управлінських рішень.

Варто зупинитися на доречності врахування у їх діяльності основних властивостей критичного мислення (усвідомленість, самостійність, самоаналіз, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контролюваність, самоорганізованість) на певних етапах управлінського циклу.

Зазначимо, що підхід дещо спрощений, можливо суб'єктивний, адже прояв властивостей критичного мислення присутній майже на всіх етапах управлінського циклу, проте, на нашу думку, окремі властивості є доречними і домінуючими на окремих етапах:

Передусім варто зупинитися на певному *алгоритмі (етапах) процесу управління* при прийнятті управлінських рішень і характерних для них властивостей критичного мислення:

– *перший етап*: цілепокладання: визначення мети діяльності (цілевстановлення, деталізація мети в завдання), прогнозування, проєктування, моделювання, прийняття управлінського рішення щодо організації процесу управління; актуальними властивостями критичного мислення виступають усвідомленість та цілеспрямованість;

– *другий етап*: організація управлінських впливів на зміну об'єкта управління (використання форм, методів, засобів і прийомів, процес зміни суб'єктом об'єкта управління, наближення до стандарту, еталону, зразка); доречним є здатність студента обґрунтовувати вибір методичного інструментарію та супроводу під час організації зміни об'єкта управління, розвиток рефлексивності як властивості критичного мислення;

– *третій етап*: мотивація об'єкта і суб'єкта управління (аналіз мотивів як усвідомлених потреб суб'єкта і об'єкта управління, наявність внутрішніх позитивних мотивів, зовнішніх позитивних стимулів); на цьому етапі студент виявляє самостійність, самоорганізованість, прикладає зусилля щодо вибору мотивів, реагує на зовнішні стимули;

– *четвертий етап*: проведення моніторингу (поточний контроль) та аналіз отриманих результатів (оцінювання, оцінка), порівняння стану об'єкта до і після управлінського впливу, прийняття управлінського рішення щодо удосконалення процесу управління та усунення недоліків, корегування стану об'єкта управління (зворотній зв'язок); здатність до самоаналізу моніторингу та контролю за зміною стану об'єкта управління.

Зазначений алгоритм є циклічним, після отримання результатів розпочинається новий цикл із новим процесом цілевстановлення. Отже, можна говорити про управлінський цикл, як і управлінські функції, як і про певні та визначені в логічній послідовності дії суб'єкта управління.

Варто зазначити, що *цикл управління освітнім процесом* у закладі вищої освіти є сукупністю дій *суб'єкта управління* (керівний склад педагогічної системи) на *об'єкт управління* (керований склад, працівник, зміст управління, освітній процес тощо), які є взаємопов'язаними, послідовно та обумовлено змінюють один одного.

Критичне мислення людини можна розглядати на основі ієрархічних рівнів: операційному, предметному, рефлексивному, особистісному та комунікативному. Реалізацію змістових функцій в розумовому процесі (критичному мисленні) виконують операційний та предметний рівні мислення. Операційний рівень мислення пов'язаний з операційною пам'яттю, яка зберігає візуальні, слухові, тактильні, емоційні та ін. образи предметів для розв'язання протиріч (проблеми). Предметний рівень мислення сприяє розв'язанню проблемної ситуації, де виокремлюються її сутнісні умови, змістові характеристики категоріально-термінологічного апарату тощо.

Реалізацію регулятивно-смислових функцій критичного мислення виконують рефлексивний, особистісний та комунікативний рівні мислення. Розвиток інтелектуальної рефлексії, як усвідомлення сутності мислення на свою інтелектуальну діяльність, сприяє пізнавальній активності людини. Особистісний рівень мислення виявляється у виникненні позитивної мотивації в намаганні результативно вирішувати суперечності, оцінювати власні самопочуття та ін. Комунікативний рівень мислення сприяє взаємодії з іншими людьми, зокрема під час проведення переговорів, презентацій, рекламної діяльності тощо. Ієрархічні рівні критичного мислення знаходяться не ізольовано один від одного, а у тісному взаємозв'язку: взаємопроникненні, взаємозумовлені, взаємозалежності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, на сьогодні існує більше двадцяти визначень поняття «критичне мислення». Кожний із авторів вносить у це поняття особливості його прояву відповідно до специфіки наукового дослідження. Властивостями критичного мислення є усвідомленість, рефлексивність, самоаналіз, обґрунтованість, цілеспрямованість, контрольованість, самоорганізованість, самостійність. Такий тип мислення потрібний не лише для розв'язання буденних простих проблем, а й для вирішення складних життєвих і професійних ситуацій вибору – практичних завдань: розв'язання проблемних задач, формулювання висновків, ймовірної оцінки та ухвалення рішень. Розвинуті навички критичного мислення здобувачу вищої освіти дають змогу йому не розгубитися у перенасиченому інформаційному середовищі та не піддаватися різним маніпуляціям. Воно важливе у переговорах та допомагає переконувати власні погляди та аргументувати свою точку зору.

Список бібліографічних посилань

- Гончаренко, 1997 – Гончаренко, С.У. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 274 с.
- Громова, 2015 – Громова, Н.М. (2015). Психологічні особливості установки на критичне мислення. *Актуальні проблеми психології*, 10(27): 79–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_2015_10_27_9
- Філософський словник, 2002 – Дьюї, Джон (2002). *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.). Київ: Абрис. 742 с.
- Козира, 2017 – Козира, В.М. (2017). Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі. Тернопіль: Астон. 60 с.
- Кравчина, 2022 – Кравчина, Т. (2022). Рефлексивна позиція педагога: методи і прийоми рефлексії педагогічної діяльності. *Освіта. Інноватика. Практика*, 10(7): 39–43.
- Ліпман, 2006 – Ліпман, М. (2006). Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*, 27: 17–23.

- Лич, 2021 – Лич, О.М. (2021). Самоаналіз як передумова самовизначення та самореалізації особистості. *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. С. 173–182.
- Пометун, 2018 – Пометун, О.І. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*, 2: 88–98.
- Словник, 1980 – Словник української мови (1970–1980). В 11 тт. / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка. Т. 11. 699 с.
- Стратегія розвитку, 2022 – Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->.
- Терно, 2012 – Терно, С. (2012). Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*, 7–8: 27–39. URL: https://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Statti_z2012/CTWorld.pdf.
- Терно, 2011 – Терно, С. (2011). Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): [посібник для вчителя]. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 105 с.
- Тягло, 2008 – Тягло, О.В. (2008). Критичне мислення: [навчальний посібник]. Харків: Основа. 187 с.
- Хорні, 2018 – Хорні, К. (2018). Невротична особистість нашого часу. Самоаналіз. Київ: Міленіум. 237 с.
- Paul & Elder, 2022 – Paul, R., Elder, L. (2022). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life. Fourth Edition. The Foundation for Critical Thinking. 642 p.
- References**
- Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv: Lybid. 274 p. [in Ukr.].
- Hromova, N.M. (2015). Psychological Peculiarities of Attitude Towards Critical Thinking. *Current Problems of Psychology*, 10(27): 79–88 [in Ukr.].
- Diui, Dzh. (2002). In: V.I. Shynkaruk (ed.). *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv: Abrys. 742 p. [in Ukr.].
- Kozyra, V.M. (2017). Technology for the Development of Critical Thinking in the Educational Process. Ternopil: Aston. 60 p. [in Ukr.].
- Kravchyna, T. (2022). Reflective Position of the Teacher: Methods and Techniques of Reflection of Pedagogical Activity. *Education. Innovation. Practice*, 10(7): 39–43 [in Ukr.].
- Lipman, M. (2006). What Can be Critical Thinking. *Bulletin of School Exchange Programs*, 27: 17–23 [in Ukr.].
- Lych, O.M. (2021). Self-analysis as a Prerequisite for Self-Determination and Self-Realization of the Individual. *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. С. 173–182 [in Ukr.].
- Pometun, O.I. (2018). Critical Thinking as a Pedagogical Phenomenon. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 2: 89–98 [in Ukr.].
- Dictionary of the Ukrainian Language (1970–1980). In 11 vol., I.K. Bilodid (ed.). Kyiv: Scientific thought. Vol. 11. 699 p. [in Ukr.].
- Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 23, 2022 No. 286. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286-> [in Ukr.].
- Terno, S. (2012). The World of Critical Thinking: Image and Mimicry. *History in the Modern School*, 7–8: 27–39 [in Ukr.].
- Terno, S. (2011). The Theory of Development of Critical Thinking (on the Example of Learning History). Zaporizhzhia National University. 105 p. [in Ukr.].
- Tiahlo, O.V. (2008). Critical Thinking. Kharkiv: Osnova. 187 p.
- Khorni, K. (2018). A Neurotic Personality of Our Time. Self-Analysis. Kyiv: Milenium. 237 p. [in Ukr.].
- Paul, R., Elder, L. (2022). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life. Fourth Edition. The Foundation for Critical Thinking. 642 p.

HALUS Oleksandr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, vice-rector for scientific work, professor of the department of educational management and pedagogy of the higher school, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

ROMANYSHYNA Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the department of pedagogy, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

THE ROLE OF CRITICAL THINKING IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF HIGHER EDUCATION SEEKERS

Summary. The article analyzes the essence and role of critical thinking in the professional training of higher education seekers. The names of scientists who in their works investigated the essence, peculiarities and properties of critical human thinking have been given.

In the XXI century information began to acquire new functions: from the improvement of equipment and technologies, the introduction of artificial intelligence to the critical thinking of people. In this context, it is important for a person to develop critical thinking – the ability to make carefully considered and independent decisions.

The attention has been emphasized on the essence of critical thinking as a process by which the human mind processes information in order to understand, produce ideas or solve a problem.

It is emphasized that a person's critical thinking can be considered at different levels: operational, objective, reflective, personal and communicative. The implementation of content functions in the mental process, for which critical thinking is inherent, is carried out at the operational and subject levels. The operating level of thinking is associated with operational memory, which stores visual, auditory, tactile, emotional, and other images of objects to

resolve contradictions (controversies). The subject level of thinking contributes to solving the problem situation and is characterized by the identification of essential conditions and content characteristics of the categorical and terminological apparatus, etc.

The main properties of a person's critical thinking have been characterized: awareness, independence, reflexivity, self-analysis, purposefulness, reasonableness, controllability, self-organization.

It is motivated that the cycle of management of the educational process in a higher education institution is a set of actions of the subject of management (management staff of the pedagogical system) on the object of management (managed staff, employee, content of management, educational process, etc.), which are interconnected and consistent and conditionally replace each other.

Keywords: higher education; higher education seeker; information; critical thinking; properties of critical thinking.

Одержано редакцією 18.01.2024
Прийнято до публікації 05.02.2024